

นโยบายประชานิยม: ผลกระทบและแนวทางการรับมือ Populist Policies: Implications and Preventive Guidelines*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พชชนัน นิรมิตรไชยนนท์¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อริศรา เล็กสรรเสริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.กมลพร สอนศรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณชลิ โนนริยา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายประชานิยมของรัฐบาลเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างนโยบายประชานิยมกับนโยบายรัฐสวัสดิการ และการสร้างเกณฑ์สำหรับการกำหนดแนวทางที่เหมาะสมของรัฐบาล เพื่อการหลีกเลี่ยงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม นักวิชาการ และประชาชนจำนวนทั้งสิ้น 137 คน โดยเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทยจำนวน 8 โครงการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. นโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทยจำนวน 3 โครงการจาก 8 โครงการได้ส่งผลกระทบทางบวกเป็นส่วนใหญ่และมีความคุ้มค่าสูง ได้แก่ โครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกร โครงการบ้าน ธอส. (ธนาคารอาคารสงเคราะห์) เพื่อที่อยู่อาศัยแห่งแรกโครงการลดอัตราภาษีสรรพสามิตน้ำมันดีเซล ส่วนโครงการที่ส่งผลกระทบทางลบเป็นส่วนใหญ่และมีความค้ำค่าน้อย จำนวน 5 โครงการ ได้แก่ โครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อยและประชาชนผู้มีรายได้น้อย โครงการ รับจำนำข้าวเปลือก โครงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์พกพา (แท็บเล็ต) โครงการมาตรการรถยนต์คันแรก โครงการเพื่อออกแบบและก่อสร้างระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนและระบบแก้ไขปัญหอุทกภัยของประเทศไทย

2. นโยบายประชานิยมแตกต่างจากนโยบายรัฐสวัสดิการใน 3 ประเด็น คือ ความต่อเนื่องของนโยบาย เป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เท่าเทียมและยั่งยืนของประชาชน และภาระทางการคลัง โดยนโยบายประชานิยมเป็นนโยบายระยะสั้นที่ใช้เป็นเพียงกลยุทธ์เอาใจประชาชนเพื่อการสร้างคะแนนนิยมของนักการเมืองเพื่อให้ชนะการเลือกตั้ง

3. มาตรการสำหรับการหลีกเลี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยม รวมทั้งการขยายตัวของนโยบายประชานิยมในรูปแบบต่าง ๆ สามารถจำแนกประเด็นนโยบาย

* ทุณสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

¹ คณะผู้วิจัยจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) นโยบายที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรและการพยุงสินค้าเกษตรกรเน้นที่ความต้องการจำเป็นที่แท้จริงของเกษตรกร (2) นโยบายด้านการศึกษาต้องส่งเสริมการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม (3) นโยบายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ ต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าของงบประมาณที่ใช้ไปกับความต้องการจำเป็นและการคัดกรองประชาชนกลุ่มเป้าหมาย และ (4) นโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ควรส่งเสริมให้มีการร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและเอกชน อีกทั้งสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ยังมีบทบาทสำคัญในการป้องกันผลกระทบจากนโยบายประชานิยมผ่านยุทธศาสตร์การสกัดกั้นการทุจริตเชิงนโยบายในรูปแบบภาคีเครือข่ายตลอดทั้งกระบวนการดำเนินการ

คำสำคัญ: นโยบายประชานิยม นโยบายรัฐสวัสดิการ ผลกระทบของนโยบายประชานิยม

Abstract

This research aims at studying and analysing the impacts of government's populist policies; compare the differences between populist policies and welfare state policies, and to develop criterion for appropriate guidelines for government to avoid any impacts that might occur from populist policies. This research conducted as qualitative research. Key informants consist of one hundred thirty-seven stakeholders, from public sector, private sector, civil society, academics, and citizens, involving in eight populist policies of Thai government. Data was analysed using content analysis. The study revealed that:

1. Three out of eight projects have mostly positive impacts and high worthiness, such as credit card for farmers project, Government Housing Bank first home project, and excise tax reduction on diesel project. While five out of eight projects have mostly negative impacts and low worthiness, such as debt moratorium for small holder farmers and low-income citizens project, rice pledge project, one tablet per child project, supportive measure of the tax rebate in first car project, and sustainable management on water resources and floodway project.

2. Populist policy differs from welfare policy in three aspects, which are the continuity of policies, the goal aiming to sustainably improve and level the citizens' quality of life, and the fiscal burden of government. The populist policy is a short-term scheme used as a people-pleasing tactic by politicians to gain popularity in order to win the election.

3. For measures to avoid effects and expansion of populist policy, such measures are classified into four groups; policies concerning farmers and support of agricultural products focusing on the real needs of the farmers; policies on education mainly promoting learning achievement and lifelong learning skills thoroughly and equally; policies relating to quality of life and livelihood considering on the value of the budget used compare to the needs and the screening of target citizens; and large-scale infrastructure policies promoting the public-private partnership investments. Additionally, the Office of the National Anti-Corruption Commission (ONACC) plays an important role in preventing impacts from populist policies through the strategy against policy corruption by partnership networks operating throughout the whole process.

Keywords: populist policies, welfare state policies, impact of populist policies

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ของการทุจริตของประเทศไทยในองค์กรรวมและที่แยกย่อยออกเป็นภาคสังคมด้านต่าง ๆ มีรูปแบบโครงสร้างและความสัมพันธ์ที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น รวมถึงพลวัตในด้านต่าง ๆ ของสังคมยังมีผลกระทบที่ส่งผลให้รูปแบบของการทุจริตมีการเปลี่ยนแปลงและกลายพันธุ์อยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดความยุ่งยากและลำบากต่อการสังเกตการณ์ การตรวจสอบและการชี้มูลความผิดเพื่อดำเนินการลงโทษ รัฐบาลได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ.2560 - 2564) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการกำหนดนโยบายและมาตรการในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตระยะที่ 3 โดยในยุทธศาสตร์ที่ 2 “ยกระดับเจตจำนงทางการเมืองในการต่อต้านการทุจริต” นั้น ประชาชนทุกกลุ่มทุกฝ่ายต่างมีข้อเรียกร้องที่สอดคล้องร่วมกันประการหนึ่ง คือ การต่อต้านการทุจริตของรัฐบาลและเจ้าหน้าที่รัฐ และในยุทธศาสตร์ที่ 3 “สกัดกั้นการทุจริตเชิงนโยบาย” ซึ่งการทุจริตเชิงนโยบายเป็นปัญหาที่พบมากขึ้นในปัจจุบัน ทั้งการกำหนดนโยบายของพรรคการเมือง การใช้อำนาจอย่างไม่โปร่งใส ก่อให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างมหาศาล (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2559)

นโยบายประชานิยม คือ นโยบายที่สนับสนุนประชาชนคนยากจนเป็นหลัก เพื่อมุ่งหวังความนิยมทางการเมือง หรือความพึงพอใจของประชาชนในประเทศ ซึ่งมักจะแสดงออกมาในรูปแบบของคะแนนเสียงสนับสนุน ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลแต่ละประเทศปรารถนา โดยไม่จำเป็นต้องมีความสมเหตุสมผลหรือเป้าหมายทางเศรษฐศาสตร์มหภาคมารองรับและไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลที่ดีที่สุดของประเทศในขณะนั้น ๆ (วิชญ์ บุญมาร์ตัน, 2549; ศุภชัย ยาวะประภาส, 2545; อเนก;

เหล่าธรรมทัศน์, 2549) นโยบายประชานิยมจึงเป็นนโยบายที่ได้คะแนนเสียงไว้เป็นที่ชื่นชอบของประชาชน สามารถฝังเข้าไปในจิตใจประชาชนได้ง่าย เนื่องจากหลงใหลได้ปลื้มกับความสุขสบายที่จะบังเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้นที่รัฐได้หยิบยื่นให้กับประชาชน มีการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน ลดภาระค่าใช้จ่าย เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่นโยบายประชานิยมต้องใช้งบประมาณที่สูง แหล่งที่มาของรายได้ที่รัฐต้องหามาเพื่อใช้เพื่อทำโครงการ คือ การกู้ การใช้เงินในคลัง รวมถึงการเก็บภาษีรายได้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้นเพื่อมาชดเชยรายจ่ายที่เสียไปและในท้ายที่สุดจะส่งผลเสียต่อเศรษฐกิจ เช่น อัตราเงินเฟ้อ ฐานะการคลังของภาครัฐเองที่จะอ่อนแอ หนี้ภาครัฐจะมีมากขึ้น ในกรณีที่มีการกู้ยืม หรือการที่สถาบันการเงินของภาครัฐปล่อยสินเชื่อให้ประชาชนในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และมาตรฐานการปล่อยสินเชื่ออาจไม่รัดกุมพอ ทำให้สถาบันการเงินที่ปล่อยกู้มีหนี้เสียมากขึ้น จนกระทบเงินกองทุน และกระทบความสามารถในการทำธุรกิจของสถาบันการเงินนั้น นโยบายประชานิยมจึงดูดีระยะสั้นในระดับจุลภาค แต่สร้างความเสียหายในระดับมหภาคและระยะยาว หากรัฐบาลมุ่งที่จะทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีจริง ๆ ต้องทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีได้ต่อเนื่อง โดยผลแบบนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อนโยบายเศรษฐกิจสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจในระดับมหภาค ทำให้ประชาชนมีรายได้ มีงานทำ มีโอกาสที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้นได้ ถ้าเศรษฐกิจเข้มแข็งแบบนี้ความเป็นอยู่ของประชาชนก็จะดีขึ้นตาม ซึ่งการที่สังคมไทยจะก้าวข้ามพ้นประชานิยมได้นั้น ต้องสร้างระบบรัฐสวัสดิการเข้ามาแทนที่ หากยังไม่มีความพร้อมทางฐานะทางการคลัง ควรมีการพัฒนาสังคมสวัสดิการ อันเป็นการจัดระบบสวัสดิการให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อลดภาระทางการคลังขึ้นมา นอกจากนี้ยังต้องสร้างประชารัฐที่มีรากฐานจากประชาสังคมและสำนักพลเมืองเพื่อออกจากประชานิยม (คณะกรรมการการการเงิน การคลัง การธนาคารและสถาบันการเงิน, 2558; สำนักวิชาการ และสำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558; อัมมาร สยามวาลา และสมชัย จิตสุชน, 2550)

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทย เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างนโยบายประชานิยมกับนโยบายรัฐสวัสดิการ และการสร้างเกณฑ์สำหรับการกำหนดกรอบนโยบายที่เหมาะสมของรัฐบาล และเสนอแนะแนวทางและมาตรการสำหรับการหลีกเลี่ยงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยม ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้านี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ องค์กรสาธารณะ และภาคประชาสังคม รวมถึงนักการเมืองเกิดความตระหนักถึงความรุนแรงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในวงกว้างของนโยบายประชานิยม อีกทั้งยังมองเห็นถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มที่ได้รับผลกระทบและประเด็นที่ได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะสามารถวางแผนมาตรการสำหรับการหลีกเลี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยมรวมทั้งการขยายตัวของนโยบายประชานิยมในรูปแบบต่าง ๆ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทย

2.2 เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างนโยบายประชานิยมกับนโยบายรัฐสวัสดิการและการสร้างเกณฑ์สำหรับการกำหนดกรอบนโยบายที่เหมาะสมของรัฐบาล

2.3 เพื่อศึกษาและเสนอแนะแนวทางและมาตรการสำหรับการหลีกเลี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยมรวมทั้งการขยายตัวของนโยบายประชานิยมในรูปแบบต่าง ๆ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษานโยบายประชานิยม จำนวน 8 โครงการ ที่ดำเนินการในช่วง ปี พ.ศ. 2554 - 2557 ซึ่งยังคงส่งผลกระทบมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ โครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อยและประชาชนผู้มีรายได้น้อย โครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกร โครงการมาตรการรถยนต์คันแรก โครงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์พกพา (แท็บเล็ต) โครงการรับจำนำข้าวเปลือก โครงการเพื่อออกแบบและก่อสร้างระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนและระบบแก้ไขปัญหาอุทกภัยของประเทศไทย โครงการลดอัตราภาษีสรรพสามิตน้ำมันดีเซล และโครงการบ้าน ธอส. (ธนาคารอาคารสงเคราะห์) เพื่อที่อยู่อาศัยแห่งแรก ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก วงล้ออนาคต การวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์ แบบรับฟังความคิดเห็น และการจัดการรับฟังความคิดเห็น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกมิติ โดยผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม นักวิชาการ และ ประชาชน จำนวนทั้งสิ้น 137 คน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลหลัก สำหรับการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 22 คน และผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการศึกษา และวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายประชานิยมด้วยเครื่องมือวงล้ออนาคต การวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์ และการรับฟังความคิดเห็นแนวทางและมาตรการรับมือกับนโยบายประชานิยม จำนวน 88 คน ผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการรับฟังความคิดเห็น จำนวน 27 คน รวมถึงมีการศึกษานโยบายประชานิยมในต่างประเทศที่ล้มเหลว จำนวน 5 ประเทศ ได้แก่ ประเทศเวเนซุเอลา ประเทศอาร์เจนตินา ประเทศกรีซ ประเทศอินเดีย และประเทศสหรัฐอเมริกา และนโยบายรัฐสวัสดิการในประเทศที่ประสบความสำเร็จ จำนวน 5 ประเทศ ได้แก่ ประเทศสวีเดน ประเทศเดนมาร์ก ประเทศนอร์เวย์ ประเทศฟินแลนด์ และประเทศไอซ์แลนด์ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงบรรยาย และ การวิเคราะห์เนื้อหา

4. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

4.1 ผลการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทย

นโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทยจำนวน 8 โครงการ สามารถจำแนกประเด็นนโยบายออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ นโยบายที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรและการพุงสินค้าเกษตร นโยบายด้านการศึกษา นโยบายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ และนโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ โดยโครงการที่ส่งผลกระทบทางบวกเป็นส่วนใหญ่และค่อนข้างมีความคุ้มค่าสูง 3 โครงการ ได้แก่

1) **โครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกร** เป็นการมอบบัตรสินเชื่อภายในวงเงินกู้ให้แก่เกษตรกรที่เป็นลูกค้าเกิดความสะดวกรวดเร็วในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเกษตรในร้านค้าที่ร่วมโครงการ อีกทั้งยังสามารถควบคุมการใช้เงินกู้ได้ถูกวัตถุประสงค์และสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของเกษตรกร ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล พบว่า ทั้งกลุ่มภาครัฐ กลุ่มธนาคาร กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกร และกลุ่มร้านค้าและซัพพลายเออร์ มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ มองว่าโครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกรเป็นโครงการที่มีประโยชน์และตอบสนองความต้องการของเกษตรกรเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผนวกกับการพิจารณาต้นทุนที่ใช้ไปในด้านงบประมาณจำนวน 13,201.82 ล้านบาท และบุคลากรของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จะพบว่าโครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกรมีความคุ้มค่า สร้างผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มากกว่าต้นทุนที่ได้ลงทุนไป

2) **โครงการบ้าน รอส. (ธนาคารอาคารสงเคราะห์) เพื่อที่อยู่อาศัยแห่งแรก** โดยยกเว้นเงินได้ที่ได้มาจ่ายเป็นค่าซื้ออสังหาริมทรัพย์ที่เป็นอาคารพร้อมที่ดิน หรือห้องชุดในอาคารชุดเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งมีมูลค่าไม่เกิน 5,000,000 บาท เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้าน พบว่า ทั้งกลุ่มภาครัฐ กลุ่มภาคเอกชน และกลุ่มประชาชนที่ใช้สิทธิในการซื้อบ้านในโครงการมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า โครงการบ้าน รอส. เป็นโครงการที่เป็นประโยชน์และตอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นอย่างมาก ส่งเสริมให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจอีกด้วย ผนวกกับการพิจารณาถึงต้นทุนในด้านงบประมาณที่ รอส. ขอชดเชยจากรัฐบาลเป็นเงินจำนวน 2,400 ล้านบาท บุคลากรธนาคารอาคารสงเคราะห์ในการดำเนินการช่วงระยะเวลา 2 ปี โครงการบ้านหลังแรกนั้น คุ้มค่ากับต้นทุน เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัย และเป็นการกระตุ้นอสังหาริมทรัพย์ให้มียอดการขายมากขึ้น เป็นผลประโยชน์ในวงกว้าง

3) **โครงการลดอัตราภาษีสรรพสามิตน้ำมันดีเซล** เป็นการบรรเทาผลกระทบจากราคาน้ำมัน เพื่อป้องกันสภาวะเงินเฟ้อ เพื่อบรรเทาผลกระทบต่อต้นทุนของภาคการขนส่ง ภาคการผลิต และเพื่อลดค่าใช้จ่ายของประชาชน เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล มุมมองของทั้ง 3 กลุ่มค่อนข้างแตกต่างกันตามกลุ่มผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ โดยที่กลุ่มภาครัฐและ

ภาคเอกชน มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า ถึงแม้ว่าโครงการลดอัตราภาษีสรรพสามิตน้ำมันดีเซลจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน แต่โครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่บิดเบือนกลไกตลาด ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในระยะยาว อย่างไรก็ตามในมุมมองของกลุ่มประชาชนที่ได้รับประโยชน์มองว่าโครงการดังกล่าวเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ใช้น้ำมันดีเซล ผนวกกับการพิจารณาต้นทุนในด้านรายได้ภาษีน้ำมันหายไปทันที โดยเฉลี่ย 9,000 ล้านบาทต่อเดือน รวมทั้งสิ้น 3 แสนล้านบาท ถึงแม้ว่าจะเป็นบิดเบือนกลไกทางการตลาด แต่ทว่าภาพรวมของโครงการมีความคุ้มค่าค่อนข้างสูง เนื่องจากการช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง

ในส่วนของโครงการที่ส่งผลกระทบต่อทางลบเป็นส่วนใหญ่และมีความคุ้มค่าน้อย 5 โครงการ ได้แก่

1) **โครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อยและประชาชนผู้มีรายได้น้อย** ที่มีหนี้ต่ำกว่า 500,000 บาท อย่างน้อย 3 ปี และปรับโครงสร้างหนี้สำหรับผู้ที่มีหนี้เกิน 500,000 บาท เพื่อบรรเทาภาระหนี้สินและพัฒนาอาชีพเสริมในการเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการ เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล พบว่า ทั้งกลุ่มภาครัฐ กลุ่มธนาคาร และกลุ่มเกษตรกรและประชาชนผู้มีรายได้น้อยมีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ มองว่าโครงการพักหนี้เกษตรกรเป็นโครงการที่ดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและประชาชนผู้มีรายได้น้อย ซึ่งถือเป็นโครงการที่ดีและตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง แต่โครงการดังกล่าวอาจจะประสบปัญหาที่ตัวเกษตรกรเองที่ไม่มีวินัยเพียงพอที่จะชำระหนี้ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด ผนวกกับการพิจารณาต้นทุนที่ใช้ไปทั้งทางด้านงบประมาณที่ใช้ในการชดเชยดอกเบี้ยจำนวนทั้งสิ้น 63,864.708 ล้านบาท บุคลากรจากสหกรณ์การเกษตร สถาบันการเกษตร และสถาบันทางการเงินเฉพาะ 4 แห่ง และระยะเวลาดำเนินการ 4 ปี ในภาพรวมพบว่าโครงการนี้ไม่คุ้มค่าเมื่อเทียบผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐศาสตร์และทางสังคมที่ได้รับกับต้นทุนที่สูญเสียไป เนื่องจากโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ทำลายวินัยทางการคลังและการเงินของประเทศ และเป็นการสร้างวินัยไม่ดีในการใช้จ่ายเงินของประชาชนซึ่งทำให้โครงการนี้ไม่คุ้มค่าหากเทียบจากต้นทุนและผลประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน

2) **โครงการรับจำนำข้าวเปลือก** เป็นการรับจำนำข้าวทุกเมล็ด โดยข้าวเปลือกเกี่ยวนละ 15,000 บาท และข้าวเปลือกหอมมะลิเกี่ยวนละ 20,000 บาท เพื่อยกระดับราคาสินค้าเกษตรและให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุนด้วยวิธีบริหารจัดการทางการตลาดและกลไกตลาดซื้อขายล่วงหน้า ทั้งนี้ นโยบายรับจำนำได้ให้ราคาที่สูงกว่าราคาตลาดถึง 2 เท่า เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ตามแหล่งบุคคลที่คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบที่แตกต่างกันพบว่า ทั้งกลุ่มภาครัฐ กลุ่มภาคเอกชน โกดัง และโรงสี/ตลาดกลางที่เข้าร่วมโครงการ และกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ มองว่าโครงการรับจำนำข้าวเปลือกเป็นโครงการที่มีประโยชน์และตอบสนองความต้องการของเกษตรกรอย่างมาก อีกทั้งยังช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม

กลุ่มภาครัฐและภาคเอกชนได้มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับผลกระทบในทางลบของโครงการดังกล่าว เนื่องจากเป็นโครงการที่มีการแทรกแซงกลไกตลาดและเสี่ยงต่อการทุจริตสูง ถ้าไม่มีการบริหารจัดการที่ดีพอ ผนวกกับการพิจารณาต้นทุนในด้านการรับจำนำข้าวเปลือกเกวียนละ 15,000 บาท และรับจำนำข้าวเปลือกหอมมะลิเกวียนละ 20,000 บาท รวมเป็นเงินงบประมาณทั้งสิ้น 6.88 แสนล้านบาท การดำเนินงานของบุคลากรองค์การคลังสินค้า องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อ.ต.ก.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กรมการข้าวคณะกรรมการตรวจสอบโกดังภายในระยะเวลา 2 ปี 5 ฤดูกาล

3) **โครงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์พกพา (แท็บเล็ต)** เป็นนโยบายเร่งด่วนด้านการศึกษาเพื่อสร้างโอกาสและความเท่าเทียมกันทางการศึกษา โดยแจกแท็บเล็ตฟรีให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนทุกสังกัดรวมกว่า 800,000 คน เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล พบว่า ทั้งกลุ่มภาครัฐ กลุ่มภาคเอกชน และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก (โรงเรียน ครูประจำชั้น ป.1 และผู้ปกครองนักเรียนชั้น ป.1) มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน คือ โครงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์พกพา (แท็บเล็ต) เป็นโครงการที่มีประโยชน์ เนื่องจากทำให้เกิดการกระจายความเท่าเทียมกันทางการศึกษา อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันของผู้ประกอบการด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่มก็มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันถึงผลกระทบเชิงลบที่เป็นประเด็นสำคัญ คือ ความไม่พร้อมในเชิงการบริหารจัดการในทุกด้านของรัฐบาล ซึ่งอาจส่งผลให้การดำเนินโครงการดังกล่าวขาดประสิทธิภาพ ผนวกกับการพิจารณาถึงงบประมาณที่ลงทุนไปทั้งสิ้นในปี พ.ศ. 2555 จำนวน 2,178 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2556 จำนวน 5,093 ล้านบาท รวมถึงบุคลากรของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ โรงเรียนนาร่อง และครู แต่ผลลัพธ์การดำเนินงานพบว่าโดยส่วนใหญ่เกิดปัญหาจากการเร่งโครงการ การไม่มีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำให้โครงการนี้ไม่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าทั้งในด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคม

4) **โครงการมาตรการรถยนต์คันแรก** ที่สนับสนุนให้ประชาชนที่ไม่เคยมีรถยนต์มาก่อนสามารถซื้อรถยนต์ได้ โดยได้รับการยกเว้นไม่ต้องรวมคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นจำนวนเท่ากับภาษีสรรพสามิตของรถยนต์ที่ซื้อ แต่ไม่เกินคันละ 100,000 บาท เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล พบว่า กลุ่มภาครัฐ ภาคเอกชน และกลุ่มประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการมีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ มองว่าโครงการมาตรการรถยนต์คันแรกเป็นโครงการที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน อีกทั้งยังก่อให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม เมื่อนโยบายชะงักเนื่องจากความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐบาล โครงการดังกล่าวก็ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มภาคเอกชนพอสมควร ผนวกกับการพิจารณาถึงเงินภาษีที่ต้องคืน 91,061 ล้านบาท บุคลากรของกรมสรรพสามิตที่ดำเนินโครงการดังกล่าว ระยะเวลาการดำเนินการ 4 ปี (พ.ศ. 2554 – 2558) ซึ่งโครงการดังกล่าวไม่คุ้มค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม การที่รัฐบาลมีโครงการเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีรถเพื่อก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสิ่งที่ไม่สมเหตุผล เนื่องจากประชาชนต้องแบกรับหนี้สิน

ที่เกิดจากการซื้อรถ เป็นการสนับสนุนให้ประชาชนก่อนหนี้สินที่ไม่ควรก่อ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ว่าโครงการนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดความคุ้มค่า

5) โครงการเพื่อออกแบบและก่อสร้างระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน และระบบแก้ไขปัญหาทกภัยของประเทศไทย เป็นการวางระบบการบริหารจัดการน้ำที่ครอบคลุมลุ่มน้ำเจ้าพระยา 8 ลุ่มน้ำ และในลุ่มน้ำอื่น 17 ลุ่มน้ำ ภายใต้แผนแม่บทสำหรับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน รัฐบาลจึงได้ระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่มีผลงานออกแบบ ก่อสร้างระบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยให้มีการแข่งขันในการเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาทกภัยอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ภายในระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี และงบประมาณไม่เกินวงเงิน 284,754,778,080 บาท ซึ่งหลายฝ่ายมีความกังวลถึงความเป็นไปได้และความไม่โปร่งใสในขั้นตอนดำเนินงานซึ่งเป็นขั้นตอนพิเศษที่อาจมีข้อขัดแย้งตามกฎหมาย จนเกิดการยื่นฟ้องต่อศาลปกครอง ศาลปกครองกลางจึงพิพากษาให้รัฐบาลกลับไปรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน และทำการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนลงนามในสัญญาว่าจ้างบริษัทเอกชน ซึ่งใช้งบประมาณในการรับฟังความคิดเห็นถึง 184,640,000 บาท อีกทั้งในแต่ละพื้นที่ได้กำหนดจำนวนประชาชนไว้ล่วงหน้า ทำให้ในหลายพื้นที่ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับความเดือดร้อนไม่สามารถมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นได้ และในหลายพื้นที่มีประชาชนไม่เห็นด้วยกับโครงการดังกล่าว ได้เคลื่อนไหวคัดค้าน เมื่อพิจารณาจากการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลตามแหล่งบุคคลที่คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบที่แตกต่างกัน พบว่า กลุ่มภาครัฐ กลุ่มภาคเอกชน และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบมีความเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ โครงการเพื่อออกแบบและก่อสร้างระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนและระบบแก้ไขปัญหาทกภัยของประเทศไทย เป็นโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการน้ำของประเทศไทย และช่วยแก้ปัญหาให้กับประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อน อย่างไรก็ตาม โครงการดังกล่าวขาดการดำเนินงานที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง รวมถึงการทำประชาพิจารณ์ที่ให้เกิดการยอมรับของทุกภาคส่วน ทำให้โครงการดังกล่าวได้รับการต่อต้านเป็นอย่างมากและส่งผลให้โครงการไม่สามารถดำเนินต่อไปได้จึงต้องยุติลง ซึ่งเหตุดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มภาคเอกชน ผู้ได้รับสัมปทานเป็นอย่างมาก และเมื่อพิจารณาโครงการที่กระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อวางระบบบริหารจัดการน้ำและสร้างอนาคตประเทศ พ.ศ. 2555 ด้วยวงเงิน 3.5 แสนล้านบาทได้ว่าจ้างให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ ได้แก่ ศึกษาผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นจากโครงการนั้น ๆ จัดทำรายงานผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) พร้อมส่งให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) พิจารณาเพื่ออนุมัติ และกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ ออกแบบโครงการและก่อสร้าง ซึ่งพบว่ากระบวนการดำเนินงานข้างต้นขัดต่อระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2535 เนื่องจากภาครัฐจะต้องเป็นผู้ศึกษาผลกระทบ จัดทำรายงานผลกระทบต่าง ๆ และกระบวนการรับฟังความเห็นของประชาชน

ซึ่งได้ถูกชะลอเนื่องจากคำพิพากษาของศาลปกครองกลางพิพากษาและอุทธรณ์โครงการไปในที่สุด โดยต้นทุนโครงการดังกล่าวเป็นเงินกู้ 3.5 แสนล้านบาท ซึ่งมีการเบิกจ่ายไปแล้ว 2.5 หมื่นล้านบาท เพื่อใช้ในการเยียวยาบุคลากร ได้แก่ คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำและอุทกภัย (กบอ.) กรมทรัพยากรน้ำ กรมชลประทาน โดยใช้ระยะเวลา 3 ปี ในการดำเนินการ

4.2 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างนโยบายประชานิยมกับนโยบายรัฐสวัสดิการ และการสร้างเกณฑ์สำหรับการกำหนดกรอบนโยบายที่เหมาะสมของรัฐบาล

นโยบายประชานิยมแตกต่างจากนโยบายรัฐสวัสดิการใน 3 ประเด็น คือ (1) ความต่อเนื่องของนโยบาย (2) เป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เท่าเทียมและยั่งยืนของประชาชน และ (3) ภาระทางการคลังโดยนโยบายประชานิยมเป็นนโยบายระยะสั้นที่ใช้เป็นเพียงกลยุทธ์เอาใจประชาชนเพื่อการสร้างคะแนนนิยมของนักการเมืองเพื่อให้ชนะการเลือกตั้ง อาจไม่มีการสานต่อเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลและเป็นการสร้างภาระทางการคลัง ในขณะที่นโยบายรัฐสวัสดิการจะมีความต่อเนื่องในรัฐบาลทุกชุด โดยเป็นบทบาทของรัฐในการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของพลเมือง อาศัยหลักความเสมอภาคของโอกาส การกระจายความมั่งคั่งอย่างชอบธรรมและมีความรับผิดชอบต่อประชาชนทุกกลุ่มผ่านระบบการจัดเก็บภาษีที่มีประสิทธิภาพ สำหรับการที่สังคมไทยจะก้าวข้ามพ้นประชานิยมได้นั้น รัฐต้องสร้างระบบรัฐสวัสดิการเข้ามาแทนที่ในระยะแรกหากยังไม่มีความพร้อมทางการคลัง ต้องเริ่มจากการพัฒนาระบบสวัสดิการให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อลดภาระทางการคลัง ทั้งนี้ หากประเทศไทยต้องการที่จะพัฒนาเป็นรัฐสวัสดิการในอนาคต อาจจะต้องเริ่มจากระดับการคุ้มครองที่ต่ำที่สุด คือ สังคมสงเคราะห์ หรือ ตาข่ายนิรภัยสังคม (Social Assistance/ Safety-Net) ซึ่งเป็นโครงการที่ไม่มีการเก็บเงินสมทบ มีเป้าหมายในการป้องกันไม่ให้กลุ่มประชาชนที่มีรายได้น้อยตกอยู่ภายใต้เส้นความยากจน ซึ่งโครงการนิรภัยสังคมสามารถจัดหรือดำเนินการได้โดยภาครัฐ (รัฐบาลและองค์กร ผู้สนับสนุนทุน) หรือภาคเอกชน กล่าวคือ โครงการนิรภัยสังคม เป็นการให้คุ้มครองสังคมขั้นต้น หรือขั้นต่ำในสังคมสมัยใหม่ ทั้งนี้ ระดับการคุ้มครองในระดับที่สูงขึ้นมา ได้แก่ การคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) และรองลงมา คือ ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) ซึ่งประเทศไทยจะต้องมีการพัฒนาอย่างเป็นระดับ เพื่อพัฒนาไปสู่ระดับการคุ้มครองสังคมในระดับสูงสุด ได้แก่ รัฐสวัสดิการ (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2555) ทั้งนี้ หากประเทศไทยต้องการก้าวข้ามนโยบายประชานิยมสู่การเป็นรัฐสวัสดิการ มีเงื่อนไขความสำเร็จในการนำไปสู่รัฐสวัสดิการในประเทศไทยดังต่อไปนี้

1) เครือข่าย หรือกลุ่มเครือข่ายทางสังคม ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของภาคประชาชน ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนหรือมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาประเทศไปสู่รัฐสวัสดิการ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่จะเป็นกระบอกเสียงสำคัญเพื่อเรียกร้องความต้องการของประชาชนในเครือข่าย หรือเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ทางเครือข่ายพิจารณาแล้วว่า จะเป็นประโยชน์ต่อเครือข่ายและส่วนร่วม และหากเครือข่ายมีความเข้มแข็ง มีกระบวนการคิดร่วมกัน

มีการพึ่งพาอาศัยกัน เครือข่ายจะกลายเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ ปัญหาที่ใหญ่และซับซ้อนเกินกว่าที่ปัจเจกบุคคลจะสามารถจัดการได้เพียงคนเดียว ที่ผ่านมามีประเทศไทยมีการจัดตั้งเครือข่ายที่ต้องการผลักดันให้เกิดรัฐสวัสดิการ

2) โครงสร้างของภาครัฐ ในบริบทของประเทศที่เป็นรัฐสวัสดิการโดยส่วนใหญ่ จะมีการกระจายอำนาจต่าง ๆ ไปยังองค์กรหรือหน่วยงานภาคท้องถิ่นให้เป็นผู้ดำเนินการ โดยเฉพาะสวัสดิการด้านสุขภาพ และการศึกษา หน่วยงานท้องถิ่นจะเป็นผู้ดำเนินการหลัก องค์กรส่วนกลางจะเป็นผู้ริเริ่ม และกำหนดกรอบนโยบายเท่านั้น ซึ่งในอนาคตประเทศไทยควรมีการกระจายอำนาจและจัดสรรงบประมาณไปยังท้องถิ่นอย่างชัดเจน มีการปรับโครงสร้างหน่วยงานในระดับท้องถิ่น และภาระหน้าที่ที่สามารถดำเนินการได้อย่างชัดเจนและไม่ให้ภาระหน้าที่ทับซ้อนกัน หน่วยงานในระดับท้องถิ่นจึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบท และความต้องการของคนในพื้นที่ นอกจากนี้เงื่อนไขในประเด็นโครงสร้างรัฐที่สำคัญ คือ การป้องกันการแทรกแซงทางการเมือง มองเห็นผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก ด้วยการลดช่องว่างทางชนชั้น มีเป้าหมายเพื่อความสุขของคนส่วนใหญ่มากกว่าผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การเสริมสร้างบทบาทของรัฐในการดูแลประชาชน และเพิ่มคุณค่าของประชาธิปไตย เน้นระบบการเลือกตั้ง การแข่งขันนโยบายของพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่มีความรับผิดชอบทางการเมือง มุ่งเน้นแนวนโยบายที่ให้ประโยชน์กับประชาชนเต็มที่

3) ระบบการคลังที่ประสิทธิภาพ ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยมีองค์กรตรวจสอบอิสระในการตรวจสอบด้านการเงินและการคลังของประเทศ อย่างไรก็ตาม พบว่าองค์กรอิสระเหล่านี้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบทางการเงินและการคลังเพียงเท่านั้น ซึ่งไม่ได้มีหน้าที่ในการวิเคราะห์การคลังของประเทศ ซึ่งควรจะมีการจัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อทำหน้าที่วิเคราะห์นโยบายการคลัง ซึ่งหน่วยงานกลางดังกล่าวจะมีความเป็นอิสระ และปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง หากระบบการคลังของประเทศมีประสิทธิภาพและปลอดจากการทุจริต จะส่งผลถึงระบบการจัดเก็บภาษีที่มีคุณภาพ ประชาชนให้ความสำคัญกับระบบภาษียิ่งขึ้น จ่ายภาษียิ่งขึ้น เนื่องจากจะทำให้ประชาชนเชื่อว่าเงินภาษีจะสามารถนำมาพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า

4.3 ผลการศึกษาและเสนอแนะแนวทางและมาตรการสำหรับการหลีกเลี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยมรวมทั้งการขยายตัวของนโยบายประชานิยมในรูปแบบต่างๆ

มาตรการสำหรับการหลีกเลี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยมรวมทั้งการขยายตัวของนโยบายประชานิยมในรูปแบบต่างๆ สามารถจำแนกประเด็นนโยบายออกเป็น 4 กลุ่มและบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ได้แก่

1) นโยบายที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรและการพยุงสินค้าเกษตร ที่ผ่านมารัฐบาลมักใช้นโยบายอุดหนุนและพยุงราคาสินค้าเกษตร เพื่อประโยชน์ของการได้ฐานเสียงจากเกษตรกรซึ่งเป็น

ประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ ส่งผลให้เกษตรกรมุ่งที่จะผลิตสินค้าทางการเกษตรให้ได้จำนวนมาก ใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิต ละเลยการบำรุงหน้าดินทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็น และผลผลิตที่ไม่ได้คุณภาพ ดังนั้น ภาครัฐควรมีการส่งเสริมให้เกิดเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์ และการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning) ทดแทนการช่วยพยุงราคาสินค้าทางการเกษตร หากจะมีการอุดหนุนสินค้าทางการเกษตรต้องไม่แทรกแซง บิดเบือนการผลิตและการค้า (Green Box) หรือการจ่ายเงินแก่เกษตรกรภายใต้โครงการจำกัดการผลิต (Blue Box) และอุดหนุนเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่ยากจน การแก้ปัญหาหนี้สินด้วยการให้ความรู้เพื่อยกระดับเกษตรกรให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้และส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งและจัดระบบตลาดเกษตรกรให้ครอบคลุมและทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ภาครัฐควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีพื้นที่นำร่อง มีการรับฟังและร่วมมือกับทุกภาคส่วนในพื้นที่ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเข้าใจจากทุกภาคส่วน ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับความคิดเห็นของอภิชาติ สถิตนิรามัย (2555) กล่าวว่า การช่วยเหลือภาคเกษตรในปัจจุบัน ไม่ใช่การช่วยเหลือภาคชนบททั้งหมดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชนบทเท่านั้น ฉะนั้น การอุดหนุนภาคเกษตรจึงไม่เท่ากับการอุดหนุนภาคชนบท และกลุ่มคนจนของภาคเกษตรมีแหล่งรายได้หลักจากนอกภาคเกษตร ทั้งนี้ ต่อให้ภาครัฐอุดหนุนภาคเกษตรจำนวนมากจะเป็นการช่วยเหลือกลุ่มคนเหล่านี้ได้น้อยมาก เช่นเดียวกับโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ซึ่งมีผลกระทบทางบวกในแง่ของการที่ชาวนามีรายได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในระยะสั้น หากแต่ส่งผลกระทบต่อลบจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2557) ซึ่งได้ศึกษาบทเรียนจากนโยบายจำนำข้าว พบว่า โครงการจำนำข้าวปี 2554 - 2557 เป็นโครงการแทรกแซงตลาดข้าวไทยครั้งใหญ่ที่รัฐบาลใช้งบประมาณจำนวนมหาศาล ก่อให้เกิดต้นทุนและความเสียหายต่อสังคมมากกว่าประโยชน์ต่อชาวนาและผู้บริโภคเป็นจำนวนมาก และยังส่งผลให้ประเทศไทยสูญเสียตลาดส่งออกข้าวเพราะรัฐบาลไม่สามารถระบายข้าว ส่งผลให้ราคาข้าวอยู่ในระดับต่ำ และโครงการจำนำข้าวยังมีลักษณะเป็นมาตรการการช่วยเหลือทางตรง (Direct Payment) ตามแนวคิดของ จีรัวัฒน์ ชนะ และดวงทิพย์ ศิริกาญจนารักษ์ (2558) โดยรัฐบาลให้เงินช่วยเหลือแก่เกษตรกรบนพื้นฐานของราคาและผลผลิตเป็นสำคัญ โดยการพยุงราคาตลาด (Market Price Support) รัฐจะกำหนดราคาซื้อสินค้าเกษตรแล้วเก็บเข้าโกดังและหากรัฐระบายสินค้าเกษตรออกมายังตลาดในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่ามูลค่าการส่งออกข้าวไม่เป็นไปตามเป้าหมาย เนื่องจากมีปัญหาเรื่องการเก็บข้าวและการระบายข้าว

2) **นโยบายด้านการศึกษา** ควรเป็นนโยบายที่เน้นการพัฒนาในระยะยาวและมีความต่อเนื่อง หลีกเลี่ยงการหวังผลระยะสั้น และไม่ปรับเปลี่ยนนโยบายตามรัฐบาลที่เปลี่ยนไป การพัฒนาทางด้านการศึกษาจึงมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือเป็นการลงทุนอย่างมีกระบวนการที่อาจจะไม่ได้เห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมได้ในทันที กระทรวงศึกษาธิการควรมีการกระจายอำนาจทางการศึกษาลงสู่ท้องถิ่น ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาที่มีบทบาทกระตุ้นให้โรงเรียนยกระดับมาตรฐาน โดยมีการควบคุมโดยกติกา และเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถดำเนินการตามนโยบายได้อย่างยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบท อีกทั้งนโยบายด้านการศึกษาคควรคำนึงถึงความทั่วถึงและเท่าเทียม รวมถึงความพร้อมของผู้ดำเนินนโยบายไปปฏิบัติ ครู ผู้เรียน และบริบทที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การที่ภาครัฐกำหนดนโยบายการศึกษา ควรมีการเปรียบเทียบงบประมาณที่ลงทุนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม และการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม นอกจากนี้ หากเป็นการลงทุนทางด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีทางการศึกษา ควรมีการคำนึงถึงความพร้อมและทักษะทางเทคโนโลยีของผู้ใช้ รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานของประเทศที่สนับสนุนอุปกรณ์เทคนิคนั้น ๆ ทั้งนี้ ผลการศึกษาในภาพรวมสอดคล้องกับรายงานการวิจัยประเมินผลการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้เขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ที่พบว่าปัญหาอุปสรรคของการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้เขตพื้นที่การศึกษาที่สำคัญ คือ ความไม่เพียงพอของทรัพยากรทางการศึกษา ทำให้เขตพื้นที่การศึกษา ไม่มีความพร้อมทั้งด้านบุคลากร และอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับปัญหาของการดำเนินโครงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์พกพา (แท็บเล็ต) ที่พบว่านอกจากปัญหาขาดความรอบคอบในเชิงบริหารจัดการและการเตรียมพร้อมในเชิงระบบเทคโนโลยี ยังพบว่าบุคลากรทั้งเจ้าหน้าที่ ครู นักเรียน แม้กระทั่งผู้ปกครองไม่มีความพร้อมทางด้านเทคโนโลยี และอุปกรณ์ต่าง ๆ ไม่สนับสนุนในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แท็บเล็ต

3) นโยบายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ โดยส่วนใหญ่จะถูกนำมากำหนดเป็นนโยบายประชานิยม เช่น นโยบายค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาท นโยบายบ้านเอื้ออาทร นโยบาย 30 บาทรักษาทุกคน เป็นต้น เนื่องจากเป็นรูปแบบนโยบายที่ตอบสนองต่อประชาชนทุกกลุ่ม ดังนั้น การทำให้นโยบายเกิดประโยชน์สูงสุดจึงควรมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์อย่างรัดกุม และยึดหลักการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม กระจายประโยชน์ไปสู่ประชาชนผู้มีรายได้น้อยอย่างแท้จริง รวมถึงการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับงบประมาณที่มีอยู่ สำหรับนโยบายที่มุ่งลดภาระ ลดค่าใช้จ่ายของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีควรเป็นนโยบายระยะสั้น เพื่อป้องกันการแทรกแซงกลไกทางการตลาด และพฤติกรรมกรบิโภคที่ไม่ได้สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง และหากเป็นกลุ่มนโยบายที่เกี่ยวกับระบบและบริการด้านสุขภาพต้องคำนึงถึงการใช้งบประมาณ จำนวนบุคลากรและอุปกรณ์ทางการแพทย์ รวมถึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการจำเป็นในการใช้บริการอย่างแท้จริง ซึ่งภาครัฐจะต้องเข้ามาสนับสนุนงบประมาณ แต่ทว่าการเข้ามาสนับสนุนจะต้องพิจารณาปัจจัยหลายด้าน พร้อมทั้งมีการร่วมมือจากหลายฝ่าย เพื่อการรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผลการศึกษาในภาพรวมสอดคล้องกับแนวคิดของชเรอร์ค ประจวบเหมาะ (2552) ที่กล่าวว่า ที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะช่วยให้ครอบครัวมีความมั่นคงและช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น อีกทั้งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากก่อให้เกิดการจ้างงาน และ

การขยายตัวของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอีกจำนวนมาก ซึ่งโครงการบ้าน ๓๐๕. เพื่อที่อยู่อาศัยแห่งแรก เป็นโครงการที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นโครงการที่จะช่วยให้ประชาชนรายได้น้อยและรายได้อ่อนกลางยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นได้

4) **นโยบายโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่** จะเป็นโครงการที่ใช้งบประมาณลงทุนจำนวนมาก และเป็นตัวแปรสำคัญที่จะผลักดันให้ประเทศเกิดการพัฒนา ส่งผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพความน่าเชื่อถือ และระบบเศรษฐกิจที่ดียิ่งขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม นโยบายเหล่านี้เป็นนโยบายประชานิยมที่ใช้งบประมาณสูง และอาจจะก่อให้เกิดการทุจริตได้ การจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ จึงควรมีการศึกษาความเป็นไปได้และผลกระทบจากโครงการอย่างรัดกุม เช่น การจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) และรายงานผลการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental Health Impact Assessment: EHIA) เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ และส่งเสริมให้เป็นการร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและเอกชน (Public-Private Partnership: PPP) ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานที่ภาครัฐเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้การลงทุนเกิดประสิทธิภาพ เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระงบประมาณของภาครัฐ และเกิดการกำกับดูแลหรือติดตามการลงทุนอย่างจริงจัง ทำให้โครงการมีความเสี่ยงที่จะเสียหายน้อยลง อย่างไรก็ตาม ในการร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและเอกชนนั้น ควรมีการตั้งคณะกรรมการอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพื่อคอยติดตาม กำกับดูแลโครงการอย่างใกล้ชิด เพื่อช่วยให้การดำเนินโครงการบรรลุเป้าหมาย และเน้นการดำเนินการที่มีส่วนร่วมของหลายฝ่ายเพื่อสร้างความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่

5) **บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ในการสกัดกั้นการทุจริตเชิงนโยบาย** ควรมีการสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน โดยเน้นรูปแบบการทำงานร่วมกันเพื่อป้องกัน ปราบปราม และตรวจสอบการทุจริตเชิงนโยบายใน 3 ระยะ ได้แก่ ระยะต้นน้ำ ระยะกลางน้ำ และระยะปลายน้ำ กล่าวคือ ในระยะต้นน้ำ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ควรดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการเลือกตั้ง (กกต.) และภาคีเครือข่ายภาคประชาชนในการป้องกันไม่ให้เกิดการทุจริตเชิงนโยบาย โดยการคัดกรองและตรวจสอบนโยบายการหาเสียงของพรรคการเมือง รวมถึงให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย ระยะกลางน้ำ สำนักงาน ป.ป.ช. ควรสร้างภาคีเครือข่ายภาคประชาชนในการร่วมตรวจสอบการนำนโยบายไปปฏิบัติของพรรคการเมือง และการนำใช้เทคโนโลยีมาใช้ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และระยะปลายน้ำ สำนักงาน ป.ป.ช. ควรสร้างภาคีเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศในการปราบปรามและนำผู้ที่ได้กระทำความผิดทางการเมืองมาลงโทษ

5 ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ในการจัดทำนโยบายที่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ควรมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกมิติของนโยบาย มาร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวิเคราะห์ความคุ้มค่า และความเป็นไปได้ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมถึงพิจารณาการสร้างภาคีเครือข่ายที่สามารถดำเนินการในระหว่างการนำนโยบายไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และลดปัญหาข้อขัดข้องที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

2) รัฐบาลควรมีการศึกษาถึงกฎหมาย ข้อกำหนด หรือระเบียบราชการต่าง ๆ อย่างรอบคอบ และดำเนินการตามอย่างเคร่งครัดในการดำเนินนโยบายทุกประเภทและทุกขนาด

3) ประเทศไทยควรมีการวางแผนระยะยาวอย่างเป็นระบบเพื่อก้าวข้ามประชานิยมไปสู่ระบบรัฐสวัสดิการ เนื่องจากประเทศไทยมีรายได้จากภาษีอากรเพียงร้อยละ 17 - 18 ของ GDP ในขณะที่ระบบรัฐสวัสดิการรัฐต้องอาศัยรายได้จากภาษีอากรให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 25 - 30 ของ GDP เพื่อนำไปจัดระบบสวัสดิการพื้นฐานทั้งหมดให้กับประชาชนทุกคน

4) หากประเทศไทยยังไม่มีความพร้อมในฐานะทางการคลังของประเทศต่อการสร้างระบบรัฐสวัสดิการ ควรมีการพัฒนาสังคมสวัสดิการขึ้นมารองรับเพื่อลดภาระทางการคลัง ด้วยการสร้างความร่วมมือร่วมใจของรัฐและประชาสังคม เพื่อร่วมแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และขับเคลื่อนการพัฒนา ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และยั่งยืน

5) รัฐบาลควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนผ่านสื่อต่าง ๆ ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงผลกระทบที่ประชาชนและประเทศจะได้รับจากการดำเนินนโยบายประชานิยมที่แผ่มาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการทุจริตเชิงนโยบาย การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีระยะสั้นหรือการแจกจ่ายเงินทองหรือสิ่งของต่าง ๆ การอุดหนุนสินค้าทางการเกษตร เป็นต้น

5.1.2 ข้อเสนอแนะต่อสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.)

1) โครงการประชานิยมที่เกิดการทุจริตกันอย่างมากมาย ส่วนใหญ่เป็นผลพวงมาจากปัญหาการทุจริตเชิงนโยบาย ดังนั้น สำนักงาน ป.ป.ช.ควรมีการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งและการทำงานในแบบองค์การเครือข่าย ตั้งแต่ระยะการก่อรูปของนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ รวมถึงการปราบปรามและนำผู้ที่ได้กระทำความผิดทางการเมืองมาลงโทษ ซึ่งเป็นรูปแบบของการทำงานที่เสริมสร้างขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และยังเป็นการสร้างพลังร่วมกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการทุจริตให้เกิดแรงกระเพื่อมขึ้นในวงกว้าง

สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสำนักงาน ป.ป.ช. ในด้านการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานร่วมมือกับเครือข่ายภาคีทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2) คณะกรรมการ ป.ป.ช. ควรพิจารณาแก้ไขปัญหาความเสียหายจากนโยบายประชานิยมตั้งแต่ต้นน้ำ โดยการหารือกับคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการตรวจสอบนโยบายของพรรคการเมืองต่าง ๆ ก่อนที่จะนำมาใช้ในการหาเสียง โดยพิจารณาตรวจสอบถึงความเป็นไปได้และแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นนโยบายประชานิยม หรือนโยบายที่ใช้งบประมาณสูงเกินความจำเป็น

3) คณะกรรมการ ป.ป.ช. ควรมีการผลักดันให้มีการกำหนดโทษกับผู้กำหนดนโยบายที่ทำให้ประเทศเกิดผลเสียหายจากโครงการประชานิยม โดยกำหนดให้การสมคบคิดจะกระทำทุจริตเชิงนโยบายเป็นฐานความผิดทางอาญาโดยไม่ต้องรอให้เกิดความเสียหายจากการดำเนินนโยบายก่อน จากปัจจุบันที่การลงโทษทางอาญาจะลงโทษได้ก็ต่อเมื่อผู้กระทำผิดได้ลงมือและก่อให้เกิดความผิดสำเร็จแล้ว เพราะถ้าสามารถควบคุมได้ตั้งแต่ขั้นตอนการสมคบคิดจะทำให้การปราบปรามการทุจริตมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในอนาคต

1) การศึกษาเชิงลึกในแต่ละกลุ่มนโยบายสาธารณะ เช่น นโยบายการเกษตร นโยบายการศึกษา นโยบายพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือนโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน จะทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร หน่วยงาน และผู้ให้ข้อมูลหลักได้อย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้น และได้ข้อค้นพบเชิงลึกเพื่อนำไปวางมาตรการป้องกันและรับมือกับประชานิยมในแต่ละกลุ่มนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและการรู้เท่าทันนักการเมืองให้กับประชาชน จะทำให้รับมือและหลีกเลี่ยงการเกิดนโยบายประชานิยมได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากนโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาเสียงของนักการเมืองในหลายประเทศ แม้แต่ในประเทศพัฒนาแล้วก็ตาม

3) การวิจัยถึงความขัดแย้งทางการเมืองอันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายประชานิยม

เอกสารอ้างอิง

- จิรวัดน์ ชนะ และดวงทิพย์ ศิริกาญจนารักษ์. (2558). บทเรียนนโยบายอุดหนุนภาคเกษตรจากต่างประเทศ, *Focused and Quick (FAQ) Issue 99*, 24(4), 1 – 4.
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2557). *การปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อความเป็นธรรมในสังคม, โครงการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).*
- วรวิทย์ เจริญเลิศ. (2555). *ประเทศไทยกับแนวคิดรัฐสวัสดิการ: ก้าวข้ามประชานิยม. รายงานวิจัยสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพ.*
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2549). *การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้เขตพื้นที่การศึกษา (ฉบับสมบูรณ์). รายงานการวิจัยประเมินผลการดำเนินงาน, กระทรวงศึกษาธิการ.*
- สำนักวิชาการ และสำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). *สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทย ด้านนโยบายประชานิยมที่จะส่งผลกระทบต่อหนี้สาธารณะและการเพิ่มบทบาทผู้รับผิดชอบต่อความรับผิดชอบในโครงการประชานิยม. กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.*
- อภิชาติ สถิตนิรามัย. (2555). *รัฐธรรมนูญ การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.*

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ขรรค์ ประจวบเหมาะ. (2552). “นโยบายที่อยู่อาศัยแห่งชาติ” ยกระดับข้อสงสัยหาฯ-เกราะป้องกันวิกฤต ศก.. สืบค้นข้อมูลเมื่อ 1 ตุลาคม 2560, จาก <http://www2.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9520000017847>.